

УДК 331.5.024.52

Лисюк О.С.

*аспірант кафедри аграрного менеджменту
Вінницького національного аграрного університету***НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ****THE TYPES OF FORMING AND DEVELOPING THE LABOR MARKET****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто науково-методичні підходи до напрямів формування та розвитку ринку праці. Проаналізовано фактори, які впливають на його розвиток на макrorівні та макrorівні. Разом з тим проаналізовано фактори, що впливають на пропозицію робочої сили. На основі цього було визначено ключові проблеми, що стримують розвиток ринку праці. Як наслідок, сформовано ряд пропозицій щодо швидкої та ефективної стабілізації.

Ключові слова: зайнятість, ринок праці, попит на працю, робоча сила, безробіття.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены научно-методические подходы к исследованию направлений формирования и развития рынка труда. Проанализированы факторы, которые влияют на его развитие на макроуровне и микроуровне, а также факторы, которые влияют на предложение рабочей силы. На основе этого выделены ключевые проблемы, которые сдерживают развитие рынка труда. В результате сформирован ряд предложений по быстрой и эффективной стабилизации рынка труда.

Ключевые слова: занятость, рынок труда, спрос на работу, рабочая сила, безработица.

ANNOTATION

In the article there are subscribed the scientific and methodical approaches to formation and development of areas of the labor market. There are analyzed the factors that influence its development at the macro level and macro level. However, we have analyzed factors affecting the labor supply. On this basis, it was determined the key problems hindering the development of the labor market. As a result, we have generated a number of proposals for rapid and effective stabilization.

Keywords: employment, labor market, demand for labor, workforce, unemployment.

Постановка проблеми. Ринок праці займає важливе місце в сучасній економіці країни. Його розвиток функціонує поряд з іншими ринками ресурсів. Разом з тим, виступаючи самостійною системою, він чинить безпосередній вплив на добробут населення, створюючи умови для формування соціальних процесів.

Дана тема є досить актуальною, так як у сучасних умовах суб'єкти ринку праці ще нагромаджують досвід функціонування в нових економічних умовах. У зв'язку з цим виникає багато проблем, які потребують наукового, методичного та концептуального забезпечення, так як його функціонування пов'язане з великою кількістю складнощів, які виникають при зіткненні інтересів різних соціальних груп.

Якісний рівень життя населення є важливим чинником, що визначає конкурентоспроможність і пріоритетність у забезпеченні добробуту не лише певної категорії осіб чи групи суспільства, а й зайнятості населення та формування ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз літератури свідчить, що питання впливу та розвитку ринку праці на формування диспропорцій у соціально-економічному розвитку досі залишаються недостатньо дослідженими. Науково-методичну основу теорії формування ринку праці формують ідеї представників економічної думки М. Брейді, Г. Беккера, Д. Гордона, Дж. Гелбрейта, М. Вебера, Дж.М. Кейнса, Т. Мальтуса, К. Маркса, А. Маршала, А. Піну, А. Сміта, Ж.Б. Сея, Д. Рікардо, М. Фрідмена, Ф. Хайєка, Й. Шумпетера.

Серед вітчизняних учених питанням формування та розвитку ринку праці займалися А. Котляр, А. Смирнов, К. Сабо, А. Щербакова, А. Модкіна та ін.

Сучасний ринок праці є особливим ринком, який поєднує як ринкові, так і неринкові властивості. Сам ринок є органічною ланкою всього ринкового механізму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До проблем сучасного ринку праці в Україні можемо віднести і високі обсяги прихованого безробіття, постійну депопуляцію та загальне старіння населення, що призводить до скорочення чисельності трудового потенціалу України. Проте поряд з проблемами на українському ринку праці існують позитивні тенденції: по-перше, підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом (далі – ЄС) та Україною. У результаті цієї події для України відкрилися ринки ЄС, що призведе до створення нових робочих місць та можливості професійної реалізації українських спеціалістів; по-друге, фармацевтичний сектор, сфера послуг та індустрія інформаційних технологій продовжують зберігати відносну стабільність на фоні загальної економічної кризи; по-третє, зміна політичної еліти дає можливість топ-менеджерам комерційного сектору реалізувати свої знання та досвід у державному управлінні. За період останніх семи років в Україні внаслідок високої соціальної напруженості спостерігається тенденція до поступового зменшення економічно активної частини населення. Зміни в економічній та політичній ситуації в країні знайшли своє відображення у сегментації ринку праці, зокрема в змінах складу працюючих.

Мета статті полягає в аналізі та формулюванні напрямків формування та розвитку ринку праці та зайнятості населення на загальному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Деякі науковці розглядають ринок праці як сферу обігу специфічного товару, такого як «робоча сила», і як особливий, властивий товарно-грошовим відносинам спосіб їх включення до економічної системи, дають визначення ринку праці через його складові елементи – попит і пропозицію. На основі цих визначень варто розглянути такі фактори, що безпосередньо впливають на формування ринку праці.

Попит та пропозиція на ринку праці залежать від багатьох факторів, що впливають на його формування на макро- та мікрорівнях.

На макрорівні на сукупний попит праці впливають:

1) Політика держави. Якщо політика держави заохочує економічне зростання через заходи державного та регіонального характеру, дефляційна політика, навпаки, скорочує попит на працю.

2) Економічна кон'юнктура. У загальному економічна кон'юнктура характеризує загальний стан економіки. Сприятлива економічна кон'юнктура характеризується зростанням доходів суб'єктів економіки і відповідним попитом на різні товари. При несприятливій економічній кон'юнктурі доходи населення падають, попит на товари скорочується, відповідно, скорочується попит на працю, зростає безробіття. Якщо економіка країни знаходиться у стані розвитку та на підйомі, то попит на працю зростає, створюючи умови для покращання рівня забезпечення населення в країні. Рівень добробуту населення створює також умови для розвитку соціальних сфер, таких як заклади соціальної сфери, торгівля, туризм, та ін. Якщо економіка країни знаходиться в кризовому стані, то попит на працю дещо знижується. Це спричинено в першу чергу попитом на товари, вироблені за допомогою праці.

3) Соціальне законодавство. Група законів, які спрямовані на скорочення робочого часу, обмеження щодо звільнень (як певних соціальних груп, так і громадян у цілому), чинять сприятливі умови для підтримання високого рівня попиту на працю. Так як попит знаходиться в прямій залежності від рівня заробітної плати, то закони, які стосуються обмеження рівня заробітної плати, ведуть до скорочення попиту на працю. На макрорівні на сукупну пропозицію праці впливають:

1) Соціальна структура населення, що визначається часткою в ньому осіб, які позбавлені власних засобів виробництва та існування. Соціальна структура населення є рухливою, і мінливою є сукупна пропозиція праці. Наприклад, розорення дрібних товаровиробників збільшує частку осіб, які забезпечують пропозицію на ринках праці.

2) Демографічна структура населення району, яка визначається як питома вага осіб у працездатному віці. Значну роль у цьому

питанні відіграє стан системи охорони здоров'я. Так, заборона праці дітей, підлітків, пенсіонерів, жінок у деяких галузях обмежує сукупну пропозицію праці. Схожим чином впливає і виплата деяким категоріям працюючих. Розвинена система охорони здоров'я сприяє збереженню працездатності населення і підвищує пропозицію сукупного попиту на працю.

3) Співвідношення між рівнем заробітної плати і доходами від самостійного заняття підприємницькою діяльністю. Так, більш високі доходи від індивідуальної трудової діяльності обмежують сукупну пропозицію праці [1, с. 2].

Ми вважаємо, що основними причинами безробіття є:

- низький рівень заробітної плати, яку пропонують роботодавці;
- невідповідність системи підготовки фахівців потребам ринку праці;
- політичні та економічні події, що відбуваються в країні та в світі;
- нераціональна структура галузевої зайнятості, істотне перевищення пропозиції робочої сили над попитом;
- незадоволеність умовами праці;
- обмежені можливості кар'єрного зростання, відсутність перспектив [2, с. 141].

Проаналізуємо фактори, що впливають на попит праці:

1) Рівень заробітної плати. Від рівня заробітної плати залежать добробут населення, рівень працездатності та мотивація населення щодо рівня зайнятості.

2) Продуктивність праці. Рівень продуктивності праці безпосередньо впливає на ефективність використання робочого часу, обладнання та безпосередньо якість виготовлених товарів та послуг.

3) Попит на товар, вироблений даним видом праці. Є декілька чинників, що впливають на попит того чи іншого товару: актуальність товару, собівартість, якість та рівень пропозиції на товар. Для підвищення перелічених вище характеристик виробники використовують сучасні технології, ефективний менеджмент, якість товару та ін.

4) Вік працівника. Велике значення у формуванні попиту на працю відіграє вік працівника, його можливість трансформацій до новітніх досягнень, технологій, можливість освоєння нових професійно-технічних навичок, високий рівень працездатності та інші якості, які змінюються відповідно до певної вікової структури працездатного населення.

5) Заміна праці іншим фактором виробництва. Унаслідок стрімкого розвитку науково-технічного прогресу велику кількість виробничо-технологічних операцій стали замінювати обладнанням та іншими технологічними рішеннями, велика кількість працівників стала неактуальною через заміщення їхньої роботи машинами та обладнанням.

6) Кількість роботодавців. При наявності певної кількості роботодавців працівник має

вибір щодо реалізації своїх знань та навичок. У такому випадку ціна на виконані роботи у певній мірі зростає. Тобто у такому випадку велика кількість роботодавців створює певну конкуренцію, підвищуючи цим рівень оплати праці. У протилежному випадку при наявності лише незначної кількості роботодавців у регіоні працівники через брак вибору спроможні працювати за більш низький рівень оплати праці, не маючи вибору між роботодавцями [1, с. 3].

Разом з тим варто проаналізувати фактори, що впливають на пропозицію робочої сили:

1) Кількість кваліфікованих працівників. Від рівня кваліфікації залежать рівень, швидкість та якість виготовлення товарів та послуг. Товари, що виготовленні висококваліфікованими працівниками, є якісними та мають вищу цінність на ринку товарів і послуг. Роботодавець завжди схильється до найму більш кваліфікованих працівників, завдяки їхній праці можливо більш якісно та швидко розвинути підприємство, отримавши прибутки в найкоротший час.

2) Умови роботи. Популярність тієї чи іншої професії залежить від престижу, статусу та соціальної ефективності. При виборі тієї чи іншої спеціальності працівники керуються не лише рівнем оплати праці, а й соціальними перевагами.

3) Рівень заробітної плати. Даний фактор є досить важливим, так як рівень заробітної плати забезпечує рівень життя працівника, що прямо пропорційно впливає на продуктивність праці та мотивацію до праці.

4) Зміна демографічної ситуації в країні та по регіонах. Від демографічної ситуації залежить багато факторів, які формують ринок праці в загальному. Велике значення має кількість населення працездатного віку (особливо гостро це питання стосується регіонів України, де спостерігається тенденція скорочення працездатного населення через урбанізацію, трудову міграцію до інших країн та природне скорочення населення). Також не варто забувати про регіони України, де у зв'язку з деякими соціальними змінами у місцевостях переважають особи чоловічої або жіночої статі, що теж у деякій мірі стримує розвиток підприємницької діяльності. Напряму залежить рівень розвитку праці по рівню професійної освіти в регіонах. Особи, які мають професійну освіту або освіту вищого навчального закладу, мають більше шансів для успішного працевлаштування, що забезпечить їм зайнятість та фінансове становище.

5) Витрати, пов'язані зі зміною роботи. У випадках коли особа змінює місце роботи (працює за іншою спеціальністю або за тією самою, але з більш високим рівнем кваліфікації), в деяких випадках вона має пройти курси підвищення кваліфікації або повністю курс навчання за повною спеціальністю. Згідно із Законом

України «Про вищу освіту», у вищих навчальних закладах та закладах професійної технічної освіти існує певна кількість місць за державним замовленням, але в інших випадках навчання здійснюється за кошти фізичних або юридичних осіб. Деякі витрати, які стосуються зміни роботи, пов'язані зі зміною місця проживання, що теж тягне за собою певні витрати.

6) Державне регулювання на ринку праці. Формування та розвиток ринку праці неможливі без державного регулювання. Система заходів має бути спрямована на розвиток ринку праці через підтримку розвитку підприємницької діяльності, підвищення рівня професійної освіти [1, с. 2].

Ураховуючи ситуацію, яка склалась на сьогоднішній день в Україні, можна вирізнити такі проблеми:

- По-перше, ринок праці України потерпів деякі втрати через анексію Криму, а також через бойові дії на території Луганської та Донецької областей. Більшість підприємств, які знаходяться на даній території, зазнали серйозної руйнації або взагалі знищені. Це призвело до скорочення персоналу або закриття підприємства. За економічними та статистичними даними, саме на території Донецької та Луганської областей знаходяться великі промислові підприємства, які забезпечували країні майже 20% ВВП.

- По-друге, збільшився рівень трудової міграції населення. Разом з тим можна спостерігати не лише за трудовою міграцією, а й міграцією біженців із нестабільних районів. Внутрішня міграція створює додаткове навантаження на ринок праці центральних та західних регіонів, що впливає на рівень безробіття. Більшість біженців мігрували з промислових регіонів, маючи певний кваліфікаційний рівень у виробничо-технічних спеціальностях, у хімічній промисловості та гірничодобувній. Центральні та західні регіони не мають достатніх ресурсів для забезпечення спеціалістів даної сфери зайнятостю. Разом з тим їхня перекваліфікація тягне за собою додаткові витрати державних коштів, що також впливає на формування та незбалансований розвиток ринку праці України.

- По-третє, кваліфіковані спеціалісти України мають великий попит на ринку праці за кордоном через невисокий рівень фінансових очікувань (у порівнянні із закордонними спеціалістами), але маючи при цьому високу кваліфікацію.

Також впливає на розвиток ринку праці деяка ізоляція інших ринків, що спричинило закриття одних підприємств і відкриття інших. Наприклад, у результаті політичних подій російський ринок став дещо закритим для України, і велика кількість підприємств, продукція яких була орієнтована на ринок Росії, змушена була припинити свою діяльність [3, с. 2].

Також важливо зазначити те, що з урахуванням останніх політичних подій в країні українці стали активніше шукати роботу за кордоном. Основними причинами такої тенденції в останні роки мали в основному економічне підґрунтя (незадоволеність заробітною платнею, умовами праці) та можливість за кордоном розширити свій професійний досвід, а в 2014 р. до цих причин ще приєдналась нестабільна воєнно-політична ситуація в країні. У 2015 р. планується, що українці почнуть працювати за новим Трудовим кодексом, який повинен замінити діючий ще з радянських часів Кодекс законів про працю і дозволить розширити гарантії по працевлаштуванню населення. 15 жовтня 2012 р. була затверджена Постанова Кабінету Міністрів України № 1008-2012-п «Про затвердження Програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року». Ця Програма визначає заходи і шляхи розв'язання проблем у сфері зайнятості населення та передбачає консолідацію зусиль усіх сторін соціального діалогу, що спрямовані на підвищення рівня економічної активності населення, сприяння його продуктивній зайнятості та посилення соціального захисту від безробіття. Дана Програма є основою для розроблення територіальних та місцевих програм зайнятості населення. У результаті виконання Програми та реалізації послідовної державної економічної і соціальної політики очікується, що в 2017 р. чисельність зайнятих економічною діяльністю осіб віком 15–70 років збільшиться до 21,4 млн. осіб, рівень безробіття осіб цієї вікової групи знизиться до 6,3% [4]. Неможливо залишити поза увагою програму розвитку «Стратегія-2020» Президента України П.О. Порошенка. Дана програма дозволить Україні увійти до Топ-20 країн у рейтингу Світового банку з легкості ведення бізнесу, збільшити ВВП на душу населення до 16 тис. дол. США проти нинішніх 8 500 дол. США, а також збільшити за п'ять років приплив прямих іноземних інвестицій до 40 млрд. дол. США проти нинішнього показника в середньому 4–5 млрд. дол. США на рік [5]. Згідно з указаним документом, до 2020 р. 75% випускників шкіл повинні володіти двома іноземними мовами, що також вплине на розвиток ринку праці в Україні. Головними напрямками стратегії розвитку ринку праці в Україні повинні стати: досягнення балансу між попитом і пропозицією робочої сили, створення нових робочих місць, удосконалення механізмів працевлаштування найменш конкурентоспроможних верств населення (молоді, випускників навчальних закладів, жінок, які мають неповнолітніх осіб і т. д.), удосконалення системи моніторингу та прогнозування ситуації на ринку праці, забезпечення інформаційної підтримки суб'єктів малого підприємництва,

зокрема з питань організації та провадження підприємницької діяльності, розроблення та виконання регіональних програм мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, удосконалення правового, адміністративного і економічного механізму державного регулювання виробничих та соціально-трудова відносин з метою запобігання нелегальній (тіньовій) зайнятості населення, запровадження професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, які можуть опинитися або перебувають під загрозою звільнення за ініціативою роботодавців, продовжити практику державної підтримки особам старше 45 років отримання другої освіти за рахунок державних коштів, поширення практики стажування науково-педагогічних та педагогічних працівників, студентів, учнів вищих та професійно-технічних навчальних закладів на підприємствах, в установах та організаціях [4, с. 60].

Висновки. Виходячи із сучасних реалій конкретні заходи щодо розвитку ринку праці повинні бути гнучкими та мати економічний та соціальний ефект, тому перспективи подальшого розвитку та вдосконалення ринку праці України пов'язані з підвищенням рівня зайнятості та зменшенням рівня безробіття. Для досягнення цієї мети потрібно сформулювати пріоритетні напрямки реформування ринку праці. До них ми можемо віднести:

- удосконалення системи оплати праці з метою відродження основних функцій заробітної плати. Створення мотиваційного потенціалу працівників за рахунок збільшення заробітної плати відповідно до професійних надбань працівників;

- збільшення попиту на робочу силу як з боку приватного, так і з боку державного сектору економіки. Упровадження механізмів щодо працевлаштування випускників навчальних закладів: взаємодія роботодавців із професійно-технічними навчальними закладами, участь роботодавців у створенні сучасної навчально-виробничої бази, створення центрів перепідготовки та фахового навчання працівників;

- створення нових робочих місць через створення сприятливого інвестиційного режиму в країні для закордонних підприємств та за рахунок розвитку малого та середнього бізнесу. Державна підтримка малого та середнього бізнесу може бути досягнута за допомогою надання податкових канікул та пільгового кредитування українським виробникам або ж упровадження податкових канікул терміном три-п'ять років;

- удосконалення механізму застосування праці іноземців в Україні з метою запобігання їх нелегальній зайнятості;

- державна підтримка на ринку праці може бути досягнута за рахунок надання субсидій на підвищення кваліфікації чи перепідготовку працівників, надання пільгових кредитів і податкових пільг для відкриття нових підприємств у проблемних регіонах;

- створення умов для працевлаштування молоді та випускників вищих навчальних закладів. Це можливо досягнути як за рахунок створення нових робочих місць, так і за рахунок зменшення кількості робітників, які досягли пенсійного віку;

- укладення двосторонніх міжнародних договорів про працевлаштування, соціальне та пенсійне забезпечення, приєднання до багатосторонніх міжнародних договорів у сфері трудової міграції.

Подальших досліджень потребує детальне вивчення перспектив участі України в загальноєвропейському ринку праці, можливості впровадження зарубіжного досвіду у сфері ринку праці в Україні, перспективи переходу українського ринку праці на європейські стандарти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Фактори, що впливають на ринок праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vidpo.net/jaki-faktori-vplivajut-na-rinok-praci.html>.
2. Фіщук Н.Ю. Вплив демографічних чинників на відтворення трудового потенціалу села Вінницької області / Н.Ю Фіщук, Б.П Фіщук // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». – 2010. – № 3. – С. 140–148.
3. Зайнятість населення у фермерських господарствах: стан, проблеми, перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/276.pdf>.
4. Сайчук В. Особливості та прогноз розвитку ринку праці Полонського району Хмельницької області / В. Сайчук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 56. – С. 59–62.
5. Закон України «Про зайнятість населення» від 04.07.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
6. Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до статті 26 Закону України «Про зайнятість населення» від 3 червня 2014 р. № 2883 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1297-18>.
7. Закон України «Про оплату праці» від 20.04.1995 р. № 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95>.